

УДК 02:378:929Сокальський О. С.

Ірина Черняк,

здобувач Київського національного університету культури і мистецтв

**НАУКОВА І ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ОЛЕКСІЯ СТЕПАНОВИЧА СОКАЛЬСЬКОГО
У КИЇВСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ІНСТИТУТІ КУЛЬТУРИ
ІМ. О. КОРНІЙЧУКА (1968–1973)**

Стаття присвячена науковій та педагогічній діяльності О. С. Сокальського (1918–1991) видатного вітчизняного бібліотекознавця, першого ректора Київського державного інституту культури, проаналізовано роки (1968–1973) його перебування на посаді ректора, завідувача кафедри бібліотекознавства, професора.

Ключові слова: бібліотекознавець, науковець педагог, організатор, бібліотечна освіта, ректор.

В історії бібліотечної справи, розвитку вітчизняного бібліотекознавства, значне місце належить О. С. Сокальському – професору, педагогу, організатору освіти в галузі культури та мистецтва, бібліотечної справи, першому ректору (1968–1973) Київського державного інституту культури (КДІК; нині – Київський національний університет культури і мистецтв), першому завідувачу кафедри бібліотекознавства, автору близько 160 наукових праць, серед яких монографії, статті, підручники, навчальні посібники для вищої та середньо-спеціальної школи, програми курсів та спецкурсів, автору винаходів і раціоналізаторських пропозицій щодо механізації та автоматизації бібліотечних процесів.

Організаторська та наукова діяльність О. С. Сокальського, його наукова спадщина не досліджена в повному обсязі, цим і зумовлена актуальність статті.

Мета статті дослідити та проаналізувати наукову і педагогічну діяльність О. С. Сокальського за період 1968–1973 р., роки коли найбільше проявився його організаторський талант ректора та плідної наукової діяльності.

Першу спробу повернути із забуття ім'я Олексія Степановича Сокальського здійснила Т. В. Новальська, доктор історичних наук, професор, декан факультету культурології КНУКіМ. У своїх статтях вона подала

основні віхи життєвого шляху вченого та спогади учнів і колег Олексія Степановича. Для більш детального ознайомлення з діяльністю науковця в роки перебування його на посаді ректора (1968–1972 рр.) ми звернулися до документів з Київського державного архіву.

Для відкриття в Києві КДІК було зроблено велику організаторську роботу. Сокальський чимало зусиль поклав на формування професорсько-викладацького складу. В перші роки розробляються та постійно удосконалюються навчальні плани, впроваджуються нові навчальні дисципліни та курси, створюються плани ідейно-виховної роботи, а також значним досягненням було відкриття аспірантури за спеціальністю «Бібліотекознавство і бібліографія» та відкриття філіалів в таких містах як Миколаїв та Рівне. На думку ректора, головним завданням інституту мала бути підготовка висококваліфікованих спеціалістів, бібліотекарів і культурно-просвітніх працівників.

До питання добору науково-педагогічного колективу інституту ректор ставиться надзвичайно серйозно і відповідально, керуючись двома ознаками – глибиною професійних знань і володіння педагогічним інструментом вищої школи. Так, вже в перші місяці роботи інституту в ньому почали працювати високопрофесійні спеціалісти: З. Руда, В. Пілецький, О. Довгопола, Є. Куделько, В. Туров. Крім того, для читання лекцій і проведення семінарів Олексієм Степановичем постійно запрошувалися провідні працівники республіканських бібліотек нині – І. Шажко, О. Серьогін, Н. Недоступ, Р. Целінський, П. Коломієць та багато інших.

Очолити інститут на посаді ректора, О. С. Сокальський став також завідувачем кафедри бібліотекознавства. Особливу увагу у роботі кафедри він звертає на підвищення ідейно-теоретичного і наукового рівня викладання бібліотечних дисциплін, наукової та учбово-методичної роботи колективу кафедри на посилення ідейно-виховної роботи серед студентів, на зміцнення зв'язків кафедри з бібліотеками республіки. Уже в перші роки функціонування КДІК перед Сокальським як ректором постало безліч складних проблем, вирішення яких було життєво важливим для майбутнього молодого інституту. Це був комплекс завдань якими опікувався керівник, – навчальних, науково-методичних, щодо матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, створення студентських гуртожитків тощо.

О. С. Сокальський був людиною всебічно розвинутою. Прийшовши

до КДІК він був добре обізнаним з діяльністю культурно-освітніх закладів України, не менш блискуче знав і навчально-виховний процес у ВНЗ. Впродовж всього свого життя він займається улюбленою справою, саме завдяки своїй енергійності, несамовитій працелюбності та маючи хист до ораторських здібностей, науковець завжди прагне до нового, ще невідомого науці та суспільству. Як керівник, Олексій Степанович Сокальський був надзвичайно вимогливий до себе й усіх, без винятку, як до співробітників, так і до студентів, та як людина, користувався неабияким авторитетом. Він умів переконати студентську молодь у нагальній потребі суспільства саме в тій спеціальності, яку вони обрали.

Головною особою у ВНЗ О. Сокальський вважав студента. Тому, своєрідною особливістю його викладацького стилю був постійний зв'язок і контакт із студентською аудиторією. Він заохочував до самостійного мислення, аналізування, формування та розвитку студента як індивідуальності. Піклувався й переймався долею кожного студента, мабуть саме таке батьківське піклування й посягло в студентських лавах любов та повагу до науковця. Адже його лекції захоплювали не тільки інформативністю, він настільки пристрасно говорив про проблеми галузі, що всі студенти готові були йти вирішувати їх одразу після лекції. Сокальський особисто брав безпосередню участь в організації громадської діяльності студентських груп у рамках комсомольської організації інституту, профспілкової організації студентів. Не дивно, що його учні працюють у Штаб-квартирі ЮНЕСКО в Женеві, Бібліотеці Конгресу США, Бібліотеці ООН у Нью-Йорку, в національних бібліотеках Монголії, Кенії, В'єтнаму, стали міністрами культури країн, які направляли їх для навчання у КДІК.

Олексій Степанович надавав великого значення науковому та теоретичному рівню викладання спеціальних дисциплін бібліотекознавчого циклу, а також науковим дослідженням у цій царині. В працях науковця досліджувалися проблеми розвитку централізації бібліотечної системи, їхньої автоматизації та механізації, комплектування фондів, а також підготовка кадрів у новоствореному виші [1, 2]. За ініціативи Сокальського було проведено ряд засідань круглого столу викладачів кафедри з ветеранами та провідними фахівцями бібліотечної галузі, працівниками республіканських бібліотек, серед яких були знані в Україні діячі – С. Комський, Л. Вовченко, Ф. Шимченко, С. Гутянський, П. Коломієць та ін. Також було розроблено перспективну програму пошукових досліджень, проводилися наукові семінари щодо їх методики, науковці працювали в

архівах Ленінграда, Москви, Одеси, Львова, та інших міст [2].

Будучи бібліотекарем за освітою, науковець значну частину своїх статей присвятив підготовці бібліотечних кадрів в Україні, вважаючи що професію «найпочеснішою» [3], «професією енциклопедичних знань» [4], «професією інтелектуалів», «пропагандистів книги» [5]. Олексій Степанович постійно наголошував на важливості підготовки кваліфікованих фахівців [6; 7], «роль і значення яких в суспільстві дедалі зростатиме» [8].

Підтримав і схвалив Сокальський ініціативу авторської групи (Л. Одинока, А. Кондрашова) щодо введення в навчальний процес спецкурсу «Історія бібліотечної справи України» для декількох груп (з 1975 року), а згодом і повноцінної навчальної дисципліни на всіх спеціальностях бібліотечного факультету.

Завдяки великим зусиллям, які було спрямовано на дослідження історії бібліотечної справи України, було підготовлено низку збірників, статей, постійно проводилися наукові конференції. Історико-бібліотечні проблеми стають провідними темами наукових студій викладачів, студенти та аспіранти активно досліджують дану тематику у своїх курсових та дипломних роботах. Проблематикою історії бібліотечної справи України цікавляться, і в результаті вона все частіше зустрічається в тематиці дисертацій.

В результаті такої діяльності персонал потребував постійного підвищення своєї кваліфікації, і запроваджена Олексієм Степановичем «Школа педагогічної майстерності» в Інституті культури відіграла в цьому плані важливу й особливу роль. По-перше, заняття в ній були обов'язковими для всіх викладачів, зокрема для кураторів академічних груп, по-друге, мали розгляд питання ораторського мистецтва. Це значною мірою допомогло підвищити свій професійний рівень, адже використовувалися різні аспекти обміну досвідом.

Починаючи з 1968 року по науково-дослідній і методичній роботі інституту, на кафедру бібліотекознавства було покладено завдання проводити дослідження з проблеми «Фонди державних бібліотек району», їх наукової організації, комплектування і використання. Науково-дослідна робота викладачів завжди ретельно контролювалася, цьому є чимало свідчень. Регулярно готувалися і видавалися друком навчальні посібники, такі як: «Наукові основи організації бібліотечної справи в СРСР», «Організація бібліотечних фондів і каталогів», «Бібліотечні фонди і каталоги», «Основи бібліотечної справи», у співавторстві з доц. В. Туровим,

«Опис творів друку в дитячих бібліотеках» (В. Туров, М. Тимофієва), а також друкувалася велика кількість статей викладачів у наукових періодичних виданнях.

Виконання учбово-методичної роботи завжди контролювалося на засіданнях кафедри, готувалися учбово-методичні посібники для студентів-заочників, переглядалися програми учбової та виробничої практики для студентів денної форми навчання, складалися тематичні плани курсів. А також регулярно розроблялася тематика курсових робіт, наочних посібників з таких курсів як: «Загальне бібліотекознавство», «Бібліотечні фонди і каталоги», «Методика роботи з читачами», «Організація роботи радянської бібліотеки». З метою обміну досвідом та підвищення педагогічної майстерності викладачів організовувалися взаємовідвідування лекцій, практичних та семінарських занять за індивідуальними планами викладачів, з метою підвищення ідейно-теоретичного та професійного рівня викладачів була організована робота постійно-діючого науково-методичного семінару за різною тематикою [9].

У звітах про наукову роботу кафедри бібліотекознавства за кожний навчальний рік можна простежити якість лекцій, семінарських і практичних занять, які проводилися викладачами кафедри і які зазвичай відповідають вимогам, котрі ставить ВНЗ. Працівники кафедри брали активну участь у наукових конференціях, не припиняється робота з написання підручників, навчальних посібників, монографій, кандидатських дисертацій. Однак, варто зазначити, що недоліки наукової роботи на кафедрі не залишалися поза увагою ректора. На його думку головними були наступні: недостатня наукова активність деяких викладачів кафедри, невідповідність наукових досліджень, що проводяться викладачами та розробляються навчальними курсами, відсутність у більшості викладачів надрукованих праць за темами наукової роботи.

Систематично розглядалася на засіданнях кафедри тематика наукових робіт студентів і самі роботи студентів. На засіданні предметних комісій щомісячно обговорювалися питання по навчальних дисциплінах кожної секції; учбова екзаменаційна документація, методичні матеріали для заочного відділення, успішність студентів, програми семінарів, виробничої практики та ін.

Діяльність кафедри в галузі навчально-методичної роботи була спрямована на підвищення ідейно-теоретичного рівня занять, педагогічної майстерності викладацького складу, тісний зв'язок бібліотечної теорії з

практикою. Колективом викладачів кафедри склалися методичні посібники для заочного відділення, викладачі готували ряд наочних посібників з курсів: «Загальне бібліотекознавство», «Бібліотечні каталоги», «Методика роботи з читачами», а також було складено комплект діафільмів за темою «Організація алфавітного каталогу». За результатами наукових студентських робіт на кафедрі були й такі, які мали честь бути нагородженими на Всесоюзних та Республіканських конкурсах. У розвитковій наукової роботи студентів (якій була відведена особлива увага як з боку самого ректора, так і з боку викладачів) головний акцент робився на підвищення успішності, творчого ставлення студентів до своєї професії [9, 10].

При аналізі ідейно-виховної роботи кафедри простежуються три напрями – це виховання у студентів наукового світосприйняття, працелюбність, любов до своєї професії, пропаганда досягнень науки і практики бібліотечної справи, ідейно-виховна робота в колективі кафедри. Викладачі кафедри беруть участь в ідейно-виховній роботі перш за все, шляхом органічного поєднання навчання і виховання в процесі навчальної роботи. Наслідуючи приклад свого наставника і керівника О. Сокальського, викладачі кафедр приділяли значну увагу щоденному спілкуванню зі студентами в учбовий і позаучбовий час, що дозволяє передати молоді ідейно-теоретичний багаж, життєвий досвід, професійні знання.

Неодноразово проф. Сокальський виступав з лекціями перед бібліотекарями Львівської області, Республіканської дитячої бібліотеки, Сімферопольської і Житомирської обласних бібліотек, в Республіканському інституті підвищення кваліфікації вчителів. Плідна й клопітка праця була прокладена О. С. Сокальським, щоб відкрити й запустити величезний науковий механізм, який сьогодні має назву Київського національного університету культури і мистецтв. Лише він би міг розказати про ті ночі, коли писалися обґрунтування і звернення в усі керівні органи України, про ті години очікування на прийом у високопосадовців, щоб довести потрібність, схилити на свій бік представників різних рівнів влади і зробити їх своїми однодумцями. І всі ці зусилля не були марними.

Пригадуючи спогади про великого вченого, педагога і першого ректора КДІК, його вихованцями і колегами, розуміємо, що тільки людина такої величини, такого таланту може викликати таку велику кількість приємних спогадів та відгуків у свій бік. Дійсно, О. С. Сокальський був Ректором-Стратегом з великої літери [2]. Його системне бачення процесів розвитку культури суспільства вражає і сьогодні. Він завжди мав свою об'єктивну,

не заідеологізовану точку зору на проблеми фахової діяльності, на проблеми внутрішньої і зовнішньої політики країни, за що інколи і страждав. Він був справжнім фахівцем бібліотечної справи, батьком для студентів, розсудливим керівником по відношенню до своїх колег [10].

Олексію Степановичу Сокальському першому в Україні було присуджено звання професора за спеціальністю «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія» у 1971 році Вищою атестаційною комісією Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР. Проте вже в жовтні 1972 року Олексія Степановича звільняють з посади ректора, рік він ще очолював кафедру, ще рік працював на посаді професора кафедри. Саме за таких загадкових і не зовсім зрозумілих обставин завершується наукова і педагогічна діяльність науковця у стінах Київського державного інституту культури, але має ще досить велике продовження для дослідження її в інших галузях науки.

Список використаних джерел

1. *Новацька Т. В.* Вчений, організатор, педагог / О. С. Сокальський // Бібліотечна планета. – 2009. – № 4. – С. 30–32.
2. *Новацька Т. В.* Згадуючи про вчителя і колегу / О. С. Сокальський (1918–1991) // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2010. – № 1. – С. 35–41.
3. *Сокальський О. С.* Почесна професія / О. С. Сокальський // Культура і життя. – 1967. – 18 трав.
4. *Сокальський О. С.* Професія енциклопедичних знань / О. С. Сокальський // Рад. Культура. – 1965. – 25 лют.
5. *Сокальський О. С.* Мета: грамотні пропагандисти книги / О. С. Сокальський // Рад. освіта. – 1967. – 27 трав.
6. *Сокальський О. С.* Роздуми про підготовку бібліотекарів / О. С. Сокальський // Культура і життя. – 1967. – 24 серп.
7. *Сокальський О. С.* Як ми готуємо кадри / О. С. Сокальський // Культура і життя. – 1968. – 19 трав.
8. *Сокальський О. С.* Книга і бібліотека майбутнього / О. С. Сокальський // Соц. культура. – 1968. – № 4. – С. 30–31.
9. План і звіт про навчально-методичну роботу за 1973–1974 рр. – Державний архів м. Києва, ф. Р-1516, оп. 1, спр. 517, арк. 4,22.
10. Протоколи № 1–14 засідань кафедри за 1973–1974 рр. – Державний архів м. Києва, ф. Р-1516, оп. 1, спр. 516, арк. 8, 39–62.

Зміст

Розділ I. Інноваційні трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності

Антоненко І. Термінологія авторитетного контролю	7
Шкаріна В., Радченко В. Економічна метабібліографія	19
Шекера П. До проблеми упорядкування бібліографічних записів серіальних видань	31
Костиря Б. Проблеми систематизації літератури з філології в умовах демократизації суспільства	40
Сілкова Г. До питання класифікації інформаційно-аналітичної продукції	49
Пущук М. Відображення розвитку інформаційного права в робочих таблицях класифікації як інноваційні тенденції в систематизації юридичних наук	62
Медвідь Т. П. Розвиток сільськогосподарської науки як передумова і мотивація змістових змін робочих таблиць класифікації	71
Збанацька О. Персоналії в інформаційно-пошуковому тезаурусі Національної парламентської бібліотеки України: форма представлення та використання при предметизації документів	85
Лобода В. Обов'язковий примірник видань наукових установ Національної академії наук України як джерело комплектування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: аналіз надходження за 2008–2011 рр.	98
Чернуха Н. Особливості формування фонду іноземної літератури в сучасних умовах	123
Чайковська Л. Міжнародний книгообмін Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: сучасний стан та перспективи розвитку	129
Ткаченко О. Технічне опрацювання документів як один з елементів формування бібліотечних ресурсів	137
Медвідь Т. С., Аналітичний огляд тематики надходжень як складова процесу диспетчеризації	147
Дзюба Н., Красножон В. Правова культура в Інтернеті: дитяча бібліотека інформує, вчить, роз'яснює	156